

BO HUGEMARK:

Ett fall för Röda Armén?

Risken för militärkupp i Sovjetunionen diskuteras alltmer såväl utom som inom landet. Den militära ledningsstrukturen är intakt och det finns tillräckligt med kvalificerade förband och vapensystem kvar för att kunna genomföra omfattande väpnade insatser både internt och utrikes.

Ett framtida europeiskt säkerhetssystem kan inte vara en fast och statisk konstruktion. Snarare måste det bli en mental beredskap att hantera de skiftande lägena och en bred arsenal av säkerhetspolitiska medel inkl allsidigt användbara, snabbt tillgängliga militära styrkor, skriver Bo Hugemark.

Överste Bo Hugemark är chef för den militärhistoriska avdelningen vid Militärhögskolan.

Trots allt, kan inte vi militära kommunister tänka oss Unionen utan Ryssland och Ryssland utan Unionen. Och för detta är vi beredda att kämpa!

Ovanstående citat är inte som man kanske skulle kunna tro, uttalat av någon general i Trotskijs nyskapade Röda Armé under inbördeskriget. Det yttrades av generalöverste Albert Makasjov vid den ryska partikonferensen 19 juni i år. Talet, som uppenbarligen föranleddes av att man försummat att ta hand om de hemflyttande militärerna och deras familjer i ett läge "— — — när på grund av 'segrar', s k segrar för vår diplomati, Sovjetarmén jagas bort utan strid från de länder, som våra fäder befriade från fascismen — — —", formade sig till ett generalangrepp mot perestrojka, glasnost och nytt tänkande. Idén om att Sovjetunionen inte skulle kunna utsättas för angrepp var "en formel — — — avsedd för svagsinta".

Det är ett otrevligt sammanträffande att vi finner samme Makasjov i Baghdad 14 juli på besök hos utrikesminister Tareq Aziz.

Risken för militärkupp i Sovjetunionen diskuteras alltmer, såväl utom som i Sovjetunionen. Tydligen är ryktena så starka att försvarsminister Jazov funnit anledning att upprepade gånger dementera dem. Detta är inte enbart ett internt sovjetiskt problem. Den sovjetiska krigsmakten är ännu tillräckligt stark för att dess agerande i den fortgående disintegrationen av riket skall vara intressant för angränsande stater (särskilt som dessa kontinuerligt har sovjetiska ubåtar i sina vatten).

På längre sikt är de militära aspekterna inte oväsentliga på de tänkbara arvtagar-

na till Sovjetunionen. Förmodligen är detta ett viktigare problem än det tyska revanschistspöke som nu frammanas av allehanda mer eller mindre grumliga motiv.

Användbar militär makt?

Sedan en tid tillbaka har Sovjetmakten i praktiken smält bort på det inrikespolitiska och ekonomiska området. Republiken handlar alltmer självständigt och självsvåldigt. Den gamla kremlologins upptagenhet med vilka som stod på balkongen vid röda torgetparaden har nu efterträtts av skildringar av Gorbatsjovs taktiska manövrer. Men detta blir alltmer ett narrspel; det obevekliga ekonomiska förfallet för med ökad fart mot kaos. Den gamla sanningen om utrikespolitiken att Sovjets enda styrka var militären och KGB, gäller nu också internt. Kommer denna makt att utnyttjas i inrikespolitiken, i så fall av vem och hur?

Det enklaste svaret är att det redan skett och sker. Med öppet våld i Azerbaidzjan, med knappt förtäckt hot i Litauen. Om man med frågan avser något i stil med Jaruzelskis eller Pinochets militärstyren är problemet mer komplicerat. Det sönderfaller i tre delfrågor:

– Hur fort går det politiska och ekonomiska sönderfallet, hur fort utbreder sig kaos?

– Hur länge till är krigsmakten användbar för ingripanden; även den är i upplösning.

– Vad skulle generaler och överstar kunna åstadkomma, som ekonomer och politiker inte kan? Med andra ord, tror de sig kunna rädda fäderneslandet? Vad skall Makasjov & Co kämpa för?

Allt talar för att svaret på den första frågan är: "fritt fall". Oavsett vilket reformprogram som genomförs väntar ekonomisk bankrutt och social katastrof. Tiden har redan runnit ut.

Enligt färskas uppgifter har bortåt en halv miljon av årets inkallade uteblivit från inskrivningarna. Fenomenet förmärktes redan i Polenkrisen 1980 då mobiliseringen av reservister misslyckades i stor omfattning. Det har förvärrats i samband med att nationalitetsmotsättningarna ökat. Flera republiker förklarar nu att deras värnpliktiga skall tjänstgöra inom

Hur länge till är krigsmakten användbar för ingripanden; även den är i upplösning.

det egna landet. "Patriotismen", säger Makasjov, "fostras under sekler men förstörs av den 'gula' pressen och televisionen på två år." Det är knappast troligt att hans förhoppning besannas när han hävdar: "I varje stat ställs man till svars i alla avseenden för undergrävande av stridskrafternas stridsduglighet. Och om inte regeringen gör detta, så kan folket krossa förrädarna med stenar."

Samtidigt måste man ha klart för sig att den militära ledningsstrukturen är intakt och att det finns alldeles tillräckligt med kvalificerade förband och vapensystem kvar för att kunna genomföra omfattande insatser både internt och utrikes. Hur omfattande beror givetvis på vilket motstånd man möter.

Fosterlandets räddare?

Rationellt sätt har militären givetvis int

större chanser än politiker och ekonomer att bota Sovjetunionens ekonomi. Det enda konkreta (på kort sikt) effektiva medlet vore militär hjälp i transportväsendet eller skördearbetet (i likhet med vad som nu sker årligen då ett sjuttioal transportbataljoner insätts för att ta hand om skörden).

Men rationaliteten kan komma att skjutas åt sidan i ett läge då kaos och anarki råder och då militären upplever sig som den enda möjliga räddaren. Vrede över de nesliga reträtterna från "de länder som våra fäder befriade från fascismen" kan ge ytterligare impulser.

Man kan tänka sig två alternativa syften med ett militärstyre: Att försöka bevara kommunistpartiets makt och ledande roll och återställa kommandoekonomi eller att genomföra en ekonomisk liberalisering under auktoritär ordning.

Ingendera modellen kan lyckas. Kommandoekonomins mekanismer är sönnerslagna och låter sig inte repareras med aldrig så mycket tvångsmedel. Om man försöker med våld hålla ned de oroligheter som troligen uppstår vid ett snabbt systemskifte blir Röda Torget en repetition av Himmelska Fridens.

Ett militärt maktövertagande (eller ett användande av militär makt av Gorbatsjov eller hans efterträdare) skulle därmed tämligen snart göra saken etter värre. Hur detta kaos kommer att te sig kan ingen nu säga. Men mot bakgrund av de ökande nationalitetsmotsättningarna är inbördeskrig *en* möjlighet. Strategiska analytiker börjar nu titta bekymrat på de stora kärnvapenarsenalerna. Var finns de, hur kontrolleras de? Kan det bli ett kärnvapeninbördeskrig?

Inbördeskriget och grannländerna

De flesta bedömare anser att risken är stor för regelrätta folkvandringar i den ekonomiska eller ekologiska krisens spår. Färsk erfarenhet visar hur svårt det är att veta vad som kommer att utlösa sådana processer: När Ungern klippte några hål i sin taggtråd blev följden sådana folkströmmar från DDR att staten försvann inom ett år. Sovjetunionens grannar gör klokast i att tänka igenom hur de skall hantera problem av helt annan art än enskilda flygplanskapare.

Enligt vanligt sunt förnuft borde ett nytt ryskt inbördeskrig inte innebära något militärt hot mot omvärlden. De postsovetiska styrkorna kommer att ha fullt upp att göra med att bekämpa varandra. Nu är emellertid inbördeskrig inte en situation då förmågan till rationellt och kallt tänkande är speciellt framträdande. Där torde kunna uppstå såväl frestelser som farhågor vilka kunde utlösa aggression.

Frestelser kunde uppstå att utnyttja svaghet hos grannländer till att ta tillbaka områden som tidigare förlorats. *Farhågor* kunde uppstå om att länder i omvärlden stödjer inre fiender eller till och med förbereder intervention. Paradoxalt skulle farhågorna öka av att grannländerna höjer beredskapen för att minska frestelserna.

Det går givetvis inte att nu teckna några trovärdiga krigsscenarier för sådana hypotetiska lägen. Situationerna kan variera oändligt. Samma sak gäller vilka militära maktmedel som olika parter i inbördeskriget skulle disponera och som kunde avses mot den yttre "fienden". Men det kan vara ett memento för oss, att de styrkor som minst behövs i den inre konflik-

ten är sådana som framför allt konstituerar "hotbilden" mot Sverige: Flyg med långa räckvidder, landstigningstonnage, marininfanteri, luftlandsättningsstrupper, minubåtsförband. Samt, som ett hot mot hela omvärlden, kärnvapenmissiler. Den gamla sovjetiska metoden att uppmuntra oroligheter globalt för att underminera Västs positioner och engagera dess intresse och styrkor kanske också fortfarande kan brukas. Den konspirativt lagde kan spekulera om att konservativa militärer redan prövat metoden i Persiska viken som en förberedelse för en kommande kraftmätning.

Det som krävs av omvärlden blir en väl avvägd blandning av avskräckning och återhållsamhet. Ett gammalt recept, *avskrekking og beroligelse* har norrmännen alltid talat om. Men i de situationer det nu kan komma att gälla blir det svårare. I vissa lägen kan det vara svårt att inse att "motparten" umgås med aggressiva planer, eftersom detta inte överensstämmer med vår syn på vad som är rationellt agerande. Vår gard kanske då blir för låg. I andra kan den mest uppenbart defensiva åtgärd utlösa ryska ryggmärgsreaktioner. I andra åter kan det vara svårt att visa återhållsamhet inför vad vi ser där över. Hur reagerar vi på blodbad på balter eller judar?

Rädda sig den som hinner!

De faror som vi kan komma att utsättas för under den sovjetiska sönderfallsprocessen är dock vida mindre än vad de f d sovjetrepubliken kommer att få utstå. Nu satsar balter med flera på att förhandlingar skall ge självständighet. Sovjetledningen sätter sitt hopp till någon slags

lösare federation för att behålla det stora imperiet åtminstone på ytan. Frigörelsen kan komma att gå till på ett helt annat, mera dramatiskt sätt, republikerna hoppar av det sjunkande skeppet för att inte gå under med Sovjetunionen. De måste därvid snabbt ty sig ekonomiskt till Västerlandet som ställs inför nya säkerhetspolitiska problem: Har vi råd att ta hand om dessa utblottade nationer? Har vi hjärta att avvisa dem? Vågar vi släppa in dem och underblåsa en döende Sovjetunions paranoia?

Än större blir dilemmat om och när stater i och nära Sovjetunionen begär militär hjälp eller garantier från Väst.

Än större blir dilemmat om och när stater i och nära Sovjetunionen känner behov att försäkra sig mot att återföras med våld till unionen, begär militär hjälp eller garantier från Väst. En del tycks ha på känn att de inte kan räkna med mycket hjälp utifrån: I Ukraina har framförts tankar på ett eget kärnvapen, en Force de Frappe för att avskräcka från rysk aggression! General de Gaulle, som talade om Europa mellan Atlanten och Ural, går igen på oväntat sätt.

Säkerhet i förändring

Oavsett vilka sannolika eller osannolika scenarier som kommer att utspela sig, det framtida europeiska säkerhetssystem man nu talar om som efterträdare till de två pakterna kan inte vara en fast och statisk konstruktion. Snarare en mental beredskap att hantera de skiftande lägena

och en bred arsenal av säkerhetspolitiska medel, inklusive allsidigt användbara, snabbt tillgängliga militära styrkor. I yttersta änden av dessa behövs alltfört ett strategiskt kärnvapenparaply made in USA.

Samtidigt måste de stater i Europa som har ett normalt civilt samhälle och ekonomiskt system vara beredda att ta emot de förlorade sönerna inklusive Ryssland när dessa vill och kan återvända till ett normalt liv. På så sätt kan Europa äntligen förenas, en storkopia av vad som nu sker med Tyskland.

Ett totalintegrerat helt fredligt Europa utgör ena änden av det spektrum av möjliga framtider som kan råda i början av nästa sekel. Detta Europa är förvisso inte utan allvarliga säkerhetspolitiska problem. Vilka diktatorer i Asien eller Afrika kommer att kunna hota med kärnvapen, för att nu nämna en av de otrevligare eventualiteterna. Men det stora europeiska kriget är ett minne blott i denna struktur.

I andra änden finns, om vi bortser från kärnvapen – Harmageddon ett ondsint

Storryssland med en totalitär ledning, som med hjälp av chauvinism och främlingshat lyckats samla nationen till en relativ återhämtning. En pariastämplad nation, paranoid och med starka mindervärdeskomplex, fylld av grämselse över den förgångna storheten, närande dolkstötslegender, med ökande revan schistiska ambitioner.

Vi såg en sådan nation uppstå i Centraleuropa under mellankrigstiden. Omvärlden var mycket obenägen att inse det förrän det var för sent. Jag vill inte påstå att det är sannolikt att historien upprepar sig. Men detta är *ett* scenario som bl a den svenska säkerhetspolitiken och försvarsplaneringen måste ta hänsyn till. Och det finns naturligtvis en mängd andra framtider. i Öst än ett nytt stalinistiskt välde som innebär hot mot vår säkerhet (och där hoten kan vara svårare att urskilja). Björnen, för närvarande Människans Bäste Vän, behöver inte få rabies för att bli farlig för sin omgivning. Det räcker med att han blir svulten eller känner sin lya och familj hotade. Blåbärsdieten har han redan vant sig av med.

Låt Era vänner prova SVENSK TIDSKRIFT!

Ring 08-667 59 55 så sänder vi ett provexemplar gratis.